

Zarządzenie nr 16

Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych

z dnia 12 kwietnia 2010 r.

**w sprawie ograniczania zagrożeń ze strony szkodliwych owadów,
grzybów patogenicznych i innych zjawisk szkodotwórczych w lasach,
w 2010 roku**

Znak: ZO-7200- 17 / 2010

Na podstawie art. 33 ust. 1 i ust. 3 pkt 1a i 3 Ustawy z dnia 28 września 1991 r. o lasach (tekst jednolity z 2005 r., Dz. U. Nr 45, poz. 435 z późn. zmianami) i § 6 Statutu Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe, stanowiącego załącznik do Zarządzenia nr 50 Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 18 maja 1994 r. oraz § 10 Regulaminu Organizacyjnego Dyrekcji Generalnej Lasów Państwowych, stanowiącego załącznik do zarządzenia nr 61 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z 31 sierpnia 2009 r., zarządzam, co następuje:

§ 1

Zobowiązuję kierowników jednostek organizacyjnych Lasów Państwowych do szczegółowego zapoznania się i wykorzystywania w bieżącej działalności materiałów prognostycznych opracowanych przez Instytut Badawczy Leśnictwa, określających występowanie i ograniczanie czynników szkodotwórczych w lasach (w szczególności owadów i grzybów patogenicznych) w 2009 roku i prognozę ich wystąpienia w 2010 roku, których streszczenie zawiera **załącznik nr 1** do niniejszego zarządzenia.

§ 2

1. Powołuję Zespoły Zadaniowe, zwane dalej Terenowymi Stacjami Ochrony Lasu (TSOL).
2. Skład osobowy i lokalizację TSOL oraz punktów obserwacyjnych, zwanych dalej PO, zawiera **załącznik nr 2** do zarządzenia.
3. TSOL są zobowiązane do bieżącego dokonywania oceny rozwoju populacji szkodliwych owadów i innych czynników szkodotwórczych, z uwzględnieniem zapisów „Instrukcji ochrony lasu”, „Instrukcji działania Zespołów Ochrony Lasu”, oraz przekazywania tych ocen właściwemu nadleśniczemu, który podejmuje decyzje o zabiegach ratowniczych.
4. Termin rozpoczęcia i zakończenia pracy TSOL uzależniony jest od biologii monitorowanych szkodników owadzich.
5. Do kompetencji i obowiązków kierowników TSOL należy organizowanie i koordynowanie pracy TSOL, opracowywanie ocen i przekazywanie ich właściwemu nadleśniczemu oraz sporządzenie sprawozdania końcowego z działalności TSOL w terminie jednego miesiąca od zakończenia pracy.
6. Postępowanie w odniesieniu do szkodliwych owadów liściożernych w 2010 roku określone jest w **załączniku nr 3** do zarządzenia.

§ 3.

Zobowiązuję:

- 1) dyrektorów RDLP do zapewnienia bieżącego monitorowania zagrożeń ze strony czynników biotycznych, ustalania ich sprawców i podejmowania skutecznych działań profilaktycznych oraz ratowniczych w celu niedopuszczenia do istotnych szkód w lasach;
- 2) kierowników ZOL do zapewnienia szczególnego zaangażowania swoich pracowników do świadczenia stałej pomocy dyrektorom RDLP i nadleśniczym w rozpoznawaniu i ograniczaniu zagrożeń oraz do bieżącego informowania Wydziału Ochrony Lasu w DGLP o sytuacji i przedkładania w tej sprawie wniosków merytorycznych i organizacyjnych;
- 3) nadleśniczych do zorganizowania spośród podległych pracowników niezbędnej służby ochrony lasu zdolnej do opanowania zagrożeń, wspieranej w miarę potrzeby odpowiednią pomocą ze strony RDLP i ZOL, a w szczególnych przypadkach także DGLP i IBL.

§ 4.

1. Zobowiązuję Wydział Ochrony Lasu w DGLP i Zakład Produkcyjno Usługowo Handlowy Lasów Państwowych w Olsztynie do realizacji zadań w przedmiocie centralnych zakupów i dystrybucji środków ochrony roślin na potrzeby poszczególnych RDLP.
2. Zakup pozostałych środków ochrony roślin: insektycydów, rodentycydów, fungicydów i innych preparatów dopuszczonych do stosowania w lasach i niezbędnych do prowadzenia gospodarki leśnej zapewnią nadleśnictwa w uzgodnieniu z RDLP, ZOL lub IBL.
3. Przy zakupach, o których mowa w ust. 2, należy kierować się listą pestycydów dopuszczonych do stosowania w 2010 roku, opracowaną przez IBL i zamieszczoną w broszurze, o której mowa w § 5 ust. 4 pkt 25.
4. Usługodawców lotniczych i warunki korzystania z usług lotniczych w 2010 roku określają odpowiednie umowy zawarte przez DGLP i RDLP.
5. Ze względu na możliwość uzyskania pełnej dokumentacji wykonanych zabiegów agrolotniczych i ograniczenia powierzchni zabiegów tylko do niezbędnego minimum oraz na wymierne oszczędności ekonomiczne i organizacyjne, przyjmuje się zasadę obligatoryjnego stosowania systemów DGPS AGRO przy wykonywaniu w Lasach Państwowych wszelkich zabiegów agrolotniczych.
6. W roku 2010 obowiązuje zasada pokrywania z funduszu leśnego kosztów akcji ograniczania populacji szkodników liściożernych techniką samolotową i naziemną (tylko w wypadku ograniczania populacji chrabąszczy – pędraków i imago) w ramach kwot określonych w planie finansowo-gospodarczym PGL Lasy Państwowe. Rozliczenie finansowe należy przekazać do DGLP po całkowitym zakończeniu ww. akcji. Zaleca się występowanie do NFOŚiGW i WFOŚiGW o środki finansowe na pokrycie kosztów podejmowanych zabiegów ratowania lasów przed szkodliwymi owadami.

§ 5.

1. Wszelkie działania związane z ograniczaniem liczebności szkodliwych owadów i skutków aktywności grzybów powodujących szkody w lasach powinny być prowadzone w sposób nie zakłócający funkcjonowania ekosystemów na obszarach objętych zabiegami i muszą być zgodne z zaleceniami umieszczonymi na etykiecie stosowanego środka ochrony roślin.

2. Zaleca się upowszechnianie, w miarę możliwości, biologicznych, mechanicznych i agrotechnicznych (hylotechnicznych) metod ograniczania liczebności szkodliwych owadów, grzybów patogenicznych i innych czynników szkodliwych. W przypadkach największego zagrożenia lasu dopuszczalne jest łączenie powyższych metod z metodą chemiczną, polegającą na wykorzystaniu selektywnych, najmniej szkodliwych dla środowiska leśnego chemicznych środków ochrony roślin i technik aplikacyjnych.

3. Wyznaczając drzewostany do zabiegów ograniczania szkodliwych owadów, chorób grzybowych i innych czynników szkodliwych na obszarach Natura 2000, należy zwracać szczególną uwagę na ochronę gatunków objętych ochroną prawną.

4. Wszystkie czynności związane z ochroną lasu w 2010 roku powinny być wykonane zgodnie z:

- 1) „Instrukcją ochrony lasu”, stanowiącą załącznik do Zarządzenia nr 43 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 22 czerwca 2004 r.;
- 2) Ustawą z dnia 18 grudnia 2003 r. o ochronie roślin (tekst jednolity Dz. U. z 2008 r. Nr 133, poz. 849);
- 3) Ustawą z dnia 11 maja 2001 r. o odpadach (tekst jednolity Dz. U. z 2007 r. Nr 39, poz. 251 z późn. zmianami);
- 4) Ustawą z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej (tekst jednolity Dz. U. z 2009 r. Nr 178, poz. 1380 z późn. zmianami);
- 5) Ustawą z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity Dz. U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150 z późn. zmianami);
- 6) Ustawą z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie kłęski żywiłowej (Dz. U. z 2002 roku Nr 62, poz. 558 z późn. zmianami);
- 7) Ustawą z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (tekst jednolity Dz. U. z 2009 r. Nr 151, poz. 1220 z późn. zmianami);
- 8) Ustawą z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2008 r. Nr 199, poz. 1227 z późn. zmianami);
- 9) Ustawą z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (tekst jednolity Dz. U. z 2003 r. Nr 106, poz. 1002 z późn. zmianami);
- 10) Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 28 września 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną (Dz. U. z 2004 r. Nr 220, poz. 2237);
- 11) Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących roślin objętych ochroną (Dz. U. z 2004 r. Nr 168, poz. 1764);
- 12) Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących grzybów objętych ochroną (Dz. U. z 2004 r. Nr 168, poz. 1765);
- 13) Rozporządzeniem Ministra Środowiska z 21 lipca 2004 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Dz. U. z 2004 r. Nr 229, poz. 2313 z późn. zmianami);
- 14) Rozporządzeniem Ministra Środowiska z 16 maja 2005 r. w sprawie typów siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt wymagających ochrony w formie wyznaczenia obszarów Natura 2000 (Dz. U. z 2005 r. Nr 94, poz. 795);
- 15) etykietą – instrukcją stosowania określonego (nazwa handlowa) środka ochrony roślin;

- 16) opracowaniem pt. „Krótkoterminowa prognoza występowania ważniejszych szkodników i chorób infekcyjnych drzew leśnych w Polsce w 2010 roku” (IBL, 2010 rok);
- 17) Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 24 sierpnia 2006 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy przy wykonywaniu niektórych prac z zakresu gospodarki leśnej (Dz. U. z 2006 r. Nr 161, poz. 1141);
- 18) Rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 4 października 2001 r. w sprawie wymagań technicznych dla opryskiwaczy (Dz. U. z 2001 r. Nr 121, poz. 1303);
- 19) Rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 24 czerwca 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy przy stosowaniu i magazynowaniu środków ochrony roślin oraz nawozów mineralnych i organiczno-mineralnych (Dz. U. z 2002 r. Nr 99, poz. 896 z późn. zmianami);
- 20) Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 4 grudnia 2002 r. w sprawie gatunków zwierząt chronionych wyrządzających szkody, za które odpowiada Skarb Państwa (Dz. U. z 2002 r. Nr 205, poz. 1732);
- 21) Rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 21 lutego 2008 r. w sprawie zapobiegania wprowadzaniu i rozprzestrzenianiu się organizmów kwarantannowych (Dz. U. z 2008 r. Nr 46, poz. 272 z późn. zmianami);
- 22) „Wytycznymi w sprawie doskonalenia gospodarki leśnej na podstawach ekologicznych”, stanowiącymi załącznik nr 1 do zarządzenia nr 11A Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 11 maja 1999 r. (znak: ZG-7120-2/99);
- 23) „Instrukcją bezpieczeństwa i higieny pracy przy wykonywaniu podstawowych prac z zakresu gospodarki leśnej” (DGLP, Warszawa 1997);
- 24) „Wytycznymi ograniczania liczebności pędraków chrabąszczowatych, ze szczególnym uwzględnieniem gruntów porolnych” (IBL, 2000);
- 25) broszurą pt. „Środki ochrony roślin oraz produkty do rozkładu pni drzew leśnych zalecane do stosowania w leśnictwie w roku 2010” (IBL, 2009).

§ 6.

Nadleśniczowie nadleśnictw, na terenie których prowadzone będą zabiegi ratownicze, odpowiadają za techniczne i organizacyjne warunki prawidłowego przeprowadzenia zabiegów ograniczających zagrożenia lasów ze strony czynników szkodotwórczych. Działania te powinny uwzględniać w szczególności:

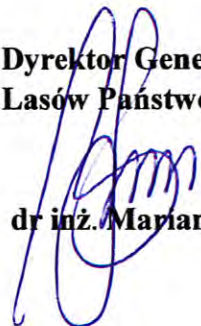
- 1) wyegzekwowanie od wykonawców usług lotniczych spełnienia warunków technicznych zawartych w umowach oraz zapewnienie realizacji obowiązków wynikających z tych umów dla jednostek Lasów Państwowych;
- 2) przekazanie do DGLP (za pośrednictwem RDLP) danych dotyczących obszarów leśnych przewidywanych do zabiegów lotniczych w 2010 roku – współrzędnych geograficznych lotnisk i pól zabiegowych – w celu uzyskania zgody na loty agrolotnicze;
- 3) zorganizowanie przeszkolenia pracowników jednostek LP kierowanych do udziału w akcjach ratowniczych w zakresie stosowanych metod i środków ochrony roślin oraz wymogów wynikających z przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy;
- 4) zabezpieczenie odbioru ilościowego i jakościowego środków ochrony roślin, dostarczanych na potrzeby ograniczania liczebności szkodliwych owadów oraz dopilnowanie prawidłowej ich dystrybucji;

- 5) zapewnienie odpowiednich warunków lokalowych, niezbędnego wyposażenia i udzielanie wszechstronnej pomocy w organizacji i funkcjonowaniu TSOL;
- 6) nadzór nad przebiegiem przygotowań do zabiegów ratowniczych oraz bieżącą kontrolę realizacji zadań ochronnych;
- 7) składanie za pośrednictwem RDLP do DGLP cotygodniowych meldunków o zaawansowaniu realizacji zabiegów ratowniczych w lasach – w czwartki, drogą elektroniczną, na drukach stanowiących **załącznik nr 4** do zarządzenia. Meldunek powinien zawierać: nazwę szkodliwego foliofaga (lub zespołu szkodliwych foliofagów), powierzchnię zabiegu (w kolejnych meldunkach narastająco), zastosowany środek ochrony roślin (nazwa handlowa) oraz jego zużycie, sprzęt opryskujący (samolot, helikopter, aparatura naziemna);
- 8) opracowanie sprawozdania końcowego z przebiegu zabiegów ratowniczych w 2010 roku na terenie RDLP wykonywanych techniką lotniczą oraz sprzętem naziemnym. RDLP przekazują zbiorcze sprawozdanie do DGLP po całkowitym zakończeniu akcji zwalczania szkodliwych foliofagów techniką lotniczą i naziemną. Sprawozdanie powinno zawierać informacje o wszystkich zabiegach ograniczania szkodliwych owadów, podejmowanych na terenie RDLP, z podaniem nazw owadów, powierzchni zagrożenia i zwalczania oraz zastosowanego sprzętu.

§ 7.

Zarządzenie wchodzi w życie z dniem podpisania.

**Dyrektor Generalny
Lasów Państwowych**

dr inż. Marian Pigan

Załącznik nr 1 do Zarządzenia nr 16
Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych
z dnia 12. kwietnia 2010 r.

**Występowanie i ograniczanie czynników szkodliwych w lasach w 2009 roku
i prognoza ich występowania w 2010 roku**

Szkodliwe owady liściożerne

Dane prognostyczne zebrane w 2009 r. wskazują, że w roku 2010 zagrożenie drzewostanów przez szkodliwe owady utrzyma się na zbliżonym poziomie do zagrożenia z roku poprzedniego i będzie przedstawiało się następująco:

Przewiduje się zagrożenie drzewostanów przez ważniejsze szkodliwe owady na powierzchni ok. 80 000 ha (w tym przez foliofagi sosny na ok. 24 000 ha, jodły, świerka i modrzewia na ok. 620 ha), a przez pozostałe szkodniki na ponad 55 000 ha.

Zagrożenie drzewostanów przez brudnicę mniszkę przewiduje się na terenie 16 RDLP, na powierzchni 715 ha. Zagrożenie w stopniu słabym stwierdzono na powierzchni 640 ha, średnim – na 50 ha i silnym – na 25 ha. Najwięcej drzewostanów zagrożonych znajduje się na terenie RDLP Warszawa (350 ha). Występowanie w stopniu ostrzegawczym odnotowano w 72 nadleśnictwach (14 RDLP) na łącznej powierzchni 16 960 ha, w tym w RDLP Toruń na ok. 8900 ha.

Prognoza występowania boreczników sosnowych wskazuje, że będą one stanowiły zagrożenie w 13 RDLP na łącznej powierzchni 12 012 ha. Największe powierzchnie zagrożonych drzewostanów stwierdzono w RDLP Toruń (3950 ha). Drzewostany zagrożone w stopniu słabym zajmują powierzchnię 9589 ha, w stopniu średnim – 1250 ha i silnym – 1173 ha. Obszar drzewostanów zagrożonych w stopniu ostrzegawczym wynosi 14 245 ha i obejmuje 71 nadleśnictw znajdujących się na terenie 12 RDLP.

Barczatka sosnowka wystąpi w 2 RDLP na powierzchni 797 ha. Największe zagrożenie przewiduje się w RDLP Zielona Góra (700 ha). Drzewostany zagrożone w stopniu słabym zajmować będą powierzchnię 647 ha, a w stopniu średnim – 150 ha. Występowanie w stopniu ostrzegawczym stwierdzono w 8 nadleśnictwach (3 RDLP) na łącznej powierzchni 2111 ha.

Pojaw osni gwiazdzistej spodziewany jest na powierzchni 2664 ha. Największe powierzchnie drzewostanów zagrożonych znajdują się w RDLP Katowice (1013 ha). Powierzchnia drzewostanów zagrożonych w stopniu słabym obejmuje obszar 1356 ha, w stopniu średnim – 799 ha i silnym – 509 ha. Zagrożenie na poziomie ostrzegawczym odnotowano w 25 nadleśnictwach (9 RDLP) na powierzchni 1636 ha.

Zagrożenie drzewostanów przez poprocha cetyniaka przewidywane jest na powierzchni 6762 ha na terenie 12 RDLP, w 30 nadleśnictwach. Zagrożenie w stopniu słabym dotyczyć będzie powierzchni 4756 ha, w stopniu średnim – 1685 ha, a w stopniu silnym – 321 ha. W stopniu ostrzegawczym poproch cetyniak wystąpi na 8951 ha w 77 nadleśnictwach.

Zagrożenie przez strzygonię choinówkę przewidywane jest w 16 nadleśnictwach (8 RDLP) na powierzchni 523 ha, w tym w stopniu słabym na 512 ha i średnim – na 11 ha oraz w stopniu ostrzegawczym – w 73 nadleśnictwach na powierzchni 3224 ha.

Spośród owadów liściożernych drzewostanów świerkowych, modrzewiowych i jodłowych zagrożenie przewiduje się ze strony: zwójek jodłowych na ok. 380 ha, osnujki modrzewiowej na ok. 140 ha, zasnuj świerkowych na ok. 50 ha (w stopniu ostrzegawczym na ok. 400 ha), ze strony zawodnicy świerkowej na 50 ha, a ze strony krobika modrzewiowca na ok. 200 ha.

Przewiduje się, że powierzchnia drzewostanów liściastych zagrożona wzmożonym występowaniem zwójek dębowych i miernikowców wyniesie ok. 15 000 ha, a chrabąszczy (imagines) – ok. 20 000 ha.

Owady uszkadzające korzenie drzew i krzewów, głównie pędraki chrabąszcza majowego i kasztanowca oraz guniaka czerwczyka będą zagrażać szkółkom i uprawom leśnym w 255 nadleśnictwach na łącznej powierzchni 1753 ha.

Zagrożenie upraw, młodników i drągowin iglastych przez owady w stopniu wymagającym zabiegów ochronnych, określone na podstawie występowania i zwalczania poszczególnych gatunków w roku poprzednim, nie powinno przekroczyć 15 000 ha. W omawianej grupie owadów wyraźnie dominuje szeliniak. Powierzchnia upraw zagrożonych przez ten gatunek wyniesie ok. 10 000 ha. Drugą pozycję wśród tej grupy owadów zwalczanych metodami mechanicznymi i chemicznymi zajmuje smolik znaczony, następne pozycje zajmują: smolik drągowinowiec i zwójki sosnowe.

Patogeny grzybowe i choroby lasu

Powierzchnia występowania patogenów grzybowych w uprawach i drzewostanach w 2009 r. wyniosła 411 539 ha, łącznie zaś z chorobami siewek w szkółkach – 412 171 ha. W porównaniu z rokiem ubiegłym jest to areal mniejszy o 32 900 ha, czyli o 7,4%. Wielkość szkód wyrządzanych przez patogeny grzybowe w szkółkach zmalała w wypadku niemal wszystkich chorób (z wyjątkiem szarej pleśni i rdzy na igłach i liściach) w równym stopniu (o około 12–16%), jedynie w wypadku zamierania siewek rozmiar szkód zmniejszył się niemal dwukrotnie. Dla chorób występujących w uprawach i drzewostanach nastąpił wzrost łącznej powierzchni powodowanych przez nie szkód, zwłaszcza w wypadku osutek sosny (ponad trzykrotnie), obwaru sosny (o 73%), chorób powodowanych przez rdze (o 59%) oraz chorób topól (o 33%). W mniejszym nasileniu wystąpiło zjawisko zamierania pędów sosny (ponad pięciokrotny spadek powierzchni) oraz zamierania następujących gatunków drzew liściastych: dębu, brzozy i jesionu (odpowiednio: 35%, 52% i 12%). Łączny areal występowania chorób korzeni uległ niewielkim zmianom i w wypadku huby korzeni zmalał o 8,5%, opieńkowej zgnilizny korzeni zmniejszył się o 10%; o 3% zmalała powierzchnia występowania chorób kłód i strzał. W 2009 r. osutka sosny w uprawach sosnowych wystąpiła na powierzchni niemal czterokrotnie większej niż w 2008 r., co spowodowało dużą (51%) rozbieżność z prognozowaną na rok 2009 powierzchnią zagrożenia. Nieoczekiwany, gwałtowny rozwój choroby był rezultatem wystąpienia czynników pogodowych na początku 2009 r. Przewiduje się, że w 2010 r. osutka sosny może rozwinąć się na powierzchni około 2500 ha.

Zagrożenie upraw dębowych ze strony mączniaka dębu zwiększyło się w 2009 r. w porównaniu z rokiem 2008 o 19%; rejestrowano je w różnym nasileniu w całej Polsce, zwłaszcza w RDLP na południu i północy kraju. Zagrożenie upraw mączniakiem dębu w 2010 r. może objąć obszar około 22 000 ha.

Łączna powierzchnia występowania patogenów korzeni utrzymuje się od wielu lat na poziomie 300 000 – 400 000 ha, choć na przestrzeni ostatnich 20 lat występowały gwałtowne wzrosty lub spadki powierzchni zagrożenia, związane ze zmianami klas wieku drzewostanów lub występowaniem równocześnie innych czynników sprawczych. Prognoza na 2009 r. zakładała niewielki wzrost zagrożenia ze strony chorób korzeni, w rzeczywistości w 2009 r. zanotowano szkody na powierzchniach mniejszych. W 2010 r. przewiduje się, że patogeny

korzeni wystąpią w drzewostanach starszych klas wieku na powierzchni przekraczającej 200 000 ha.

Zjawisko zamierania dębów notowane jest w kraju od początku lat 80. minionego wieku. Analiza wykonana na podstawie danych z ostatnich 20 lat wykazała związek między występowaniem tego zjawiska a przebiegiem warunków pogodowych (zwłaszcza temperatur letnich i wilgotności powietrza). Zjawisko zamierania drzewostanów liściastych, w tym dębowych, ma charakter wieloczynnikowy, przewidywanie więc jego przebiegu jest utrudnione. Potwierdza to niezgodność prognozy na 2009 r. ze stanem rzeczywistym, determinowanym przez nietypowe warunki pogodowe w okresie wiosny. Prognoza na rok 2010 wskazuje na możliwość wystąpienia objawów zamierania drzew i drzewostanów dębowych na powierzchni ponad 45 000 ha.

Zwierzyna

W sezonie 2008/2009 uszkodzenia drzew wystąpiły na łącznej powierzchni 156 086,8 ha, z czego 71 346,75 ha w uprawach, 64 128,7 ha w młodnikach i 20 608,32 ha w drzewostanach starszych klas wieku. W porównaniu z 2008 rokiem uszkodzenia spowodowane zgryzaniem lub spalowaniem zaobserwowano na powierzchni większej o 7225,5 ha.

Uszkodzenia, które nie przekroczyły 20% powierzchni odnowień, zanotowano na 46 961,95 ha upraw, 47 040,89 ha młodników i 13 245,83 ha drzewostanów starszych. Łączna powierzchnia uszkodzonych w ten sposób drzewostanów wyniosła 107 248,6 ha i była większa o 4521,1 ha w porównaniu z 2008 rokiem, tj. o 4,2%.

Uszkodzenia obejmujące od 21% do 50% powierzchni odnowień stwierdzono na łącznej powierzchni 35 596,26 ha, z czego 19 356,94 ha w uprawach, 14 594,59 ha w młodnikach i 1644,73 ha w drzewostanach starszych. Łączna powierzchnia tych uszkodzeń w porównaniu z 2008 rokiem była mniejsza o 358,79 ha, tj. 1%.

Uszkodzenia, które przekroczyły 50% powierzchni odnowień, zanotowano na 5027,86 ha upraw, 2493,22 ha młodników i 5717,76 ha drzewostanów starszych. Łączna powierzchnia uszkodzonych drzewostanów wynosi 13 238,84 ha i jest większa o 3063,03 ha w porównaniu z 2008 rokiem, tj. o 23,1%.

W ubiegłym roku odnowiono około 56 000 ha powierzchni w Lasach Państwowych oraz około 10 000 ha gruntów porolnych. W tym samym czasie zabezpieczono (różnymi sposobami) przed zwierzyną blisko 100 000 ha powierzchni upraw leśnych. Powierzchnia ochrony odnowień przed jeleniowatymi jest coraz większa.

Uszkodzenia odnowień powodowane przez łosie najbardziej dotkliwe są na terenie RDLP Białystok (3885 ha), Lublin (931 ha), Olsztyn (415 ha), Łódź (122 ha), Radom (137 ha). Uszkodzenia poniżej 20% obserwowane są na powierzchni 3095 ha, w przedziale od 21% do 50% na powierzchni 1072 ha, a powyżej 50% na powierzchni 542 ha.

Uszkodzenia odnowień spowodowane przez bobry zanotowano na łącznej powierzchni 3828,84 ha. Bobry czynią największe szkody w północno-wschodniej Polsce – na terenie RDLP Białystok i RDLP Olsztyn. Jednocześnie wysoki stan uszkodzeń na terenie RDLP Szczecin może wskazywać na to, że bobry znalazły tam szczególnie dogodne warunki do rozwoju oraz migracji wzdłuż rzeki Odry oraz jej dopływów.

Uszkodzenia odnowień spowodowane przez żubry zaobserwowano na łącznej powierzchni 788 ha, z czego na terenie RDLP Białystok – 667 ha i RDLP Krosno – 111 ha.

**Skład osobowy i lokalizacja Terenowych Stacji Ochrony Lasu (TSOL)
 oraz punktów obserwacyjnych (PO) w 2010 roku**

1. Zespół Ochrony Lasu w Łopuchówku – TSOL dla RDLP w Zielonej Górze.

Siedziba TSOL – Nadleśnictwo Sława Śląska.

Skład osobowy:

- Zbigniew Wierzbowski – ZOL w Łopuchówku – kierownik TSOL,
- Robert Zander – ZOL w Łopuchówku,
- Piotr Nietopiel – RDLP w Zielonej Górze,
- pracownicy zainteresowanych nadleśnictw RDLP w Zielonej Górze.

Barczatka sosnowka – PO w nadleśnictwach: Nowa Sól, Sława Śląska i Wolsztyn.

Boreczniki sosnowe – PO w Nadleśnictwie Wolsztyn.

Kuprówka rudnica – PO w Nadleśnictwie Krzystkowice.

Poproch cetyniak – PO w Nadleśnictwie Lipinki.

Miernikowce – PO w nadleśnictwach: Nowa Sól i Przytok.

2. Zespół Ochrony Lasu w Łopuchówku – TSOL dla RDLP w Poznaniu.

Siedziba TSOL – biuro ZOL w Łopuchówku.

Skład osobowy:

- Zbigniew Wierzbowski – ZOL w Łopuchówku – kierownik TSOL,
- Marian Załóg – ZOL w Łopuchówku,
- Małgorzata Stachowiak – RDLP w Poznaniu,
- pracownicy zainteresowanych nadleśnictw RDLP w Poznaniu.

Boreczniki sosnowe – PO w nadleśnictwach: Antonin, Grodziec i Kalisz.

Osnuja gwiaździsta – PO w Nadleśnictwie Przedborów.

Miernikowce i zwójki dębowe – PO w nadleśnictwach: Jarocin, Krotoszyn, Piaski.

Kuprówka rudnica – PO w Nadleśnictwie Piaski.

3. Zespół Ochrony Lasu w Gdańsku – TSOL dla RDLP w Toruniu.

Siedziba TSOL – Nadleśnictwo Cierpiszewo.

Skład osobowy:

- Piotr Fleischer – ZOL w Gdańsku – kierownik TSOL,
- Izabela Waszak – ZOL w Gdańsku,
- Jadwiga Gostyńska – ZOL w Gdańsku,
- Piotr Gawęda – ZOL w Gdańsku.

Boreczniki – PO w nadleśnictwach: Cierpiszewo i Gołębki.

Poproch cetyniak – PO w Nadleśnictwie Przymuszewo.

Zespół szkodników wtórnych świerka – PO w nadleśnictwach: Dąbrowa, Golub-Dobrzyń, Tuchola.

4. Zespół Ochrony Lasu w Gdańsku – TSOL dla RDLP w Gdańsku.

Siedziba TSOL – biuro ZOL w Gdańsku.

Skład osobowy:

- Piotr Gawęda – ZOL w Gdańsku – kierownik TSOL,
- Izabela Waszak – ZOL w Gdańsku,
- Jadwiga Gostyńska – ZOL w Gdańsku.

Boreczniki – PO w nadleśnictwach: Lubichowo i Kaliska.

Poproch cetyniak – PO w Nadleśnictwie Lipusz.

Zespół szkodników wtórnych świerka – PO w nadleśnictwach: Gdańsk, Kartuzy, Wejherowo

5. Zespół Ochrony Lasu w Krakowie – TSOL dla RDLP w Krakowie.

Siedziba TSOL – biuro ZOL w Krakowie.

Skład osobowy:

- Jarosław Plata – ZOL w Krakowie – kierownik TSOL,
- Alfred Król – ZOL w Krakowie,
- Marek Koziół – ZOL w Krakowie,
- Jan Widełka – RDLP w Krakowie.

Osnuja gwiaździsta – PO w nadleśnictwach: Dąbrowa Tarnowska, Dębica, Niepołomice.

6. Zespół Ochrony Lasu w Krakowie – TSOL dla RDLP w Krośnie.

Siedziba TSOL – biuro ZOL w Krakowie.

Skład osobowy:

- Alfred Król – ZOL w Krakowie – kierownik TSOL,
- Marek Koziół – ZOL w Krakowie,
- Jarosław Plata – ZOL w Krakowie,
- Piotr Brewczyński – RDLP w Krośnie,
- Tomasz Najbar – RDLP w Krośnie.

Osnuja gwiaździsta – PO w Nadleśnictwie Głogów Małopolski.

Opaślik sosnowiec – PO w Nadleśnictwie Mielec.

Pędraki chrabąszczowatych – PO w nadleśnictwach: Narol, Lubaczów, Jarosław.

7. Zespół Ochrony Lasu w Łodzi

W 2010 roku nie powołuje się TSOL dla RDLP w Warszawie i RDLP w Łodzi.

Brudnica mniszka – PO w Nadleśnictwie Pułtusk (RDLP Warszawa).

Osnuja gwiaździsta – PO w nadleśnictwach: Kolumna i Łąck (RDLP Łódź).

8. Zespół Ochrony Lasu w Olsztynie - TSOL dla RDLP w Olsztynie i RDLP w Białymstoku.

Siedziba TSOL – biuro ZOL w Olsztynie.

Skład osobowy:

- Janusz Szwałkiewicz – ZOL w Olsztynie – kierownik TSOL,
- Wojciech Chmielewski – ZOL w Olsztynie,
- Rafał Zagroba – ZOL w Olsztynie,
- Grażyna Jędrzych – ZOL w Olsztynie.

Boreczniki sosnowe – PO w nadleśnictwach: Knyszyn i Rajgród (RDLP Białystok).

9. Zespół Ochrony Lasu w Opolu – TSOL dla RDLP w Katowicach.

Siedziba TSOL – biuro ZOL w Opolu.

Skład osobowy:

- Grzegorz Guzik – ZOL w Opolu – kierownik TSOL,
- Andrzej Radzik – ZOL w Opolu,
- Dariusz Hutka – ZOL w Opolu,
- Mirosław Nowak – RDLP w Katowicach,
- Wiesław Szczepański – RDLP w Katowicach.

Osnuja gwiaździsta – PO w Nadleśnictwie Lubliniec.

Borecznik kapryśny – PO w Nadleśnictwie Zawadzkie.

10. Zespół Ochrony Lasu w Radomiu – TSOL dla RDLP w Radomiu.

Siedziba TSOL – biuro ZOL w Radomiu.

Skład osobowy:

- Łukasz Brodziak – ZOL w Radomiu – kierownik TSOL,
- Piotr Lasota – ZOL w Radomiu,
- Wojciech Krawczyk – ZOL w Radomiu,
- Hanna Michalewska – ZOL w Radomiu,
- Jerzy Zawadzki – RDLP w Radomiu.

Strzygonia choinówka – PO w Nadleśnictwie Włoszczowa.

Poproch cetyniak – PO w nadleśnictwach: Chmielnik, Daleszyce, Kozienice, Włoszczowa, Dobieszyn, Jędrzejów, Zwoleń.

Osnuja gwiaździsta – PO w nadleśnictwach: Barycz, Łagów, Przysucha, Staszów, Stąporków.

Osnujka modrzewiowa – PO w nadleśnictwach: Skarżysko, Barycz.

Boreczniki sosnowe – PO w nadleśnictwach: Jędrzejów, Kielce.

Brudnica mniszka – PO w nadleśnictwach: Dobieszyn, Kielce i Zwoleń.

Zwójki jodłowe – PO w nadleśnictwach: Łagów i Daleszyce.

Chrabąszcze (imago) – PO w nadleśnictwach: Marcule, Ostrowiec Św., Pińczów.

Opaślik sosnowy – PO w Nadleśnictwie Dobieszyn.

11. Zespół Ochrony Lasu w Radomiu – TSOL dla RDLP w Lublinie.

Siedziba TSOL – pracownia ZOL w Lublinie, w BULiGL.

Skład osobowy:

- Marek Kamola – ZOL w Radomiu – kierownik TSOL,
- Łukasz Brodziak – ZOL w Radomiu,
- Hanna Michalewska – ZOL w Radomiu,
- Sławomir Michalewski – ZOL w Radomiu,

– Andrzej Marzęda – RDLP w Lublinie.

Strzygonia choinówka – PO w nadleśnictwach: Biała Podlaska, Chotyłów, Janów Lubelski, Lubartów, Parczew, Puławy, Rudnik, Sarnaki, Sobibór, Włodawa.

Poproch cetyniak – PO w nadleśnictwach: Biłgoraj, Chełm, Janów Lubelski, Józefów, Lubartów, Międzyrzec, Puławy, Sobibór, Tomaszów.

Osnuja gwiaździsta – PO w nadleśnictwach: Nowa Dęba, Rozwadów, Gościeradów.

Boreczniki sosnowe – PO w nadleśnictwach: Biała Podlaska, Chełm, Mircze.

Barczatka sosnowka – PO w nadleśnictwach: Nowa Dęba, Józefów, Janów Lubelski, Rozwadów, Rudnik, Sobibór.

Brudnica mniszka – PO w nadleśnictwach: Janów Lubelski, Rudnik, Sobibór.

Zawisak (siwiotek) borowiec – PO w nadleśnictwach: Janów Lubelski, Lubartów.

Chrabąszcze (imago) – PO w nadleśnictwach: Biała Podlaska, Gościeradów, Lubartów, Parczew, Świdnik, Sobibór, Tomaszów.

12. Zespół Ochrony Lasu w Szczecinku – TSOL dla RDLP w Pile.

Siedziba TSOL – biuro ZOL w Szczecinku.

Skład osobowy:

- Stanisław Ciesielski – ZOL w Szczecinku – kierownik TSOL,
- Teresa Błaszczyk – RDLP w Pile.

Boreczniki sosnowe – PO w nadleśnictwach: Potrzebowice i Wronki.

Chrabąszcz majowy – PO w Nadleśnictwie Wronki.

Szkodniki wtórne drzew iglastych – PO w nadleśnictwach: Okonek, Trzcianka, Krucz, Zdrojowa Góra.

13. Zespół Ochrony Lasu w Szczecinku – TSOL dla RDLP w Szczecinie.

Siedziba TSOL – Nadleśnictwo Bolewice.

Skład osobowy:

- Mirosław Gracjasz - ZOL w Szczecinku – kierownik TSOL,
- Stefan Perz – ZOL w Szczecinku,
- Józef Nizio – RDLP w Szczecinie,
- Mieczysław Zachaś – RDLP w Szczecinie.

Chrabąszcz majowy i kasztanowiec – PO w nadleśnictwach: Bolewice i Międzychód.

Boreczniki sosnowe – PO w Nadleśnictwie Trzciel.

Szkodniki wtórne drzew iglastych – PO w nadleśnictwach: Bolewice, Resko, Skwierzyna.

Szkodniki szyszek i nasion plantacji modrzewiowych – PO w nadleśnictwach: Głusko, Bierzwnik, Nowogard i Sulęcín.

14. Zespół Ochrony Lasu w Szczecinku – TSOL dla RDLP w Szczecinku.

Siedziba TSOL – biuro ZOL w Szczecinku.

Skład osobowy:

- Mirosław Matusiak - ZOL w Szczecinku – kierownik TSOL,
- Rafał Perz – ZOL w Szczecinku,
- Gerard Bartknecht – RDLP w Szczecinku.

Poproch cetyniak – PO w nadleśnictwach: Bytów, Osusznica, Trzebielino.

Boreczniki sosnowe – PO w Nadleśnictwie Niedźwiady.

Szkodniki wtórne drzew iglastych – PO w nadleśnictwach: Leśny Dwór, Miastko, Świdwin.

Szkodniki nasion i szyszek plantacji modrzewiowych – PO w Nadleśnictwie Warcino.

15. Zespół Ochrony Lasu we Wrocławiu – TSOL dla RDLP we Wrocławiu.

Siedziba TSOL – biuro ZOL we Wrocławiu.

Skład osobowy:

- Jarosław Góral – ZOL we Wrocławiu – kierownik TSOL,
- Katarzyna Nowik – ZOL we Wrocławiu,
- Katarzyna Skąlecka – ZOL we Wrocławiu,
- Wojciech Mazur – RDLP we Wrocławiu,
- Tadeusz Włodarczyk – RDLP we Wrocławiu.

Strzygonia choinówka – PO w nadleśnictwach: Bolesławiec, Chocianów, Oleśnica, Przemków, Ruszów, Złotoryja, Żmigród.

Poproch cetyniak – PO w nadleśnictwach: Chocianów, Milicz, Oborniki Śląskie, Przemków, Ruszów.

Boreczniki – PO w nadleśnictwach: Bolesławiec, Chocianów, Milicz, Pieńsk, Ruszów, Węgliniec.

Brudnica mniszka i brudnica nieparka – PO w nadleśnictwach: Ruszów, Głogów, Henryków, Pieńsk, Węgliniec, Żmigród.

Zasnuje świerkowe – PO w nadleśnictwach: Jugów, Świdnica, Bystrzyca Kłodzka, Szklarska Poręba, Świeradów.

Zwójki dębowe, miernikowce, kuprówka rudnica – PO w nadleśnictwach: Oława, Wołów, Henryków, Legnica, Miękinia, Oborniki Śląskie.

**Postępowanie w odniesieniu do szkodliwych owadów liściożernych
(boreczników sosnowych, poprocha cetyniaka oraz innych gatunków)
w 2010 roku**

Podstawą decyzji o zabiegu ograniczania populacji szkodliwych foliofagów występujących w formie gradacji jest zagrożenie trwałości drzewostanu. Jednak każda gradacja poszczególnych gatunków szkodliwych owadów liściożernych jest zjawiskiem niepowtarzalnym w czasie i przestrzeni, dlatego musi być traktowana indywidualnie z uwzględnieniem gatunku owada, jego stanu zdrowotnego i fazy rozwoju gradacji.

Każdorazowo przy podejmowaniu decyzji o zabiegach konieczna jest analiza ekologiczna i ekonomiczna przedstawiona w zaleceniach dla praktyki opracowanych w temacie BLP-211 (2007 r.), dotyczącym racjonalizacji zabiegów ochronnych przeciwko szkodliwym owadom liściożernym.

W bieżącym roku zaleca się następujące postępowanie:

1. Przy ustalaniu terminu chemicznego zabiegu ograniczającego populację foliofagów sosny należy planować opryski na późniejsze stadia gąsienic (L₃ lub L₄), a nie na L₁ i L₂. Umożliwi to śledzenie zmian w liczebności i stanie zdrowotności owadów liściożernych, określenie fazy gradacji i trendu rozwoju populacji. Uwaga ta dotyczy przede wszystkim gatunków, które znajdują się w fazie progradacji (np. boreczników sosnowych, poprocha cetyniaka).
2. W odniesieniu do brudnicy mniszki, boreczników i poprocha cetyniaka zabiegi ograniczające liczebność ich populacji należy podejmować przy zagrożeniu silnym (+++) i wyjątkowo – średnim (++) . Tam, gdzie boreczniki występują wspólnie z innymi foliofagami sosny, wskazane jest zastosowanie środków ochrony roślin z grupy inhibitorów syntezy chityny, takich jak: NOMOLT 150 SC, RIMON 100 EC i DIMILIN 480 SC. Ostatni preparat nie jest zalecany przez FSC.
3. W drzewostanach z widocznymi gołozerami, gdzie występują zaawansowane w rozwoju stadia gąsienic lub larw boreczników, należy stosować te same preparaty co na inne foliofagi.
4. Wyższe z zalecanych dawek inhibitorów syntezy chityny należy stosować jedynie w

przypadku zagrożenia silnego (+++). W drzewostanach zagrożonych w stopniu średnim (++) wskazane jest stosowanie niższych z zalecanych dawek.

5. W drzewostanach na małych, odizolowanych powierzchniach zagrożonych przez brudnicę mniszkę, poprocha cetyniaka lub gąsienice innych motyli, celowe jest zastosowanie biopreparatów opartych na bazie *B. thuringiensis*, np. FORAY 04 UL. Nie jest wskazane włączanie do zabiegów ograniczania liczebności populacji brudnicy mniszki, barczatki sosnowki, poprocha cetyniaka oraz boreczników, małych odizolowanych od pól zabiegowych powierzchni zagrożonych w stopniu słabym (+) i ostrzegawczym (0/+).
6. W stosunku do osni gwiazdzistej, której gradacje mają charakter lokalny, decyzję o jej ograniczeniu w razie masowych pojawów należy podejmować indywidualnie z uwzględnieniem aktualnych i lokalnych okoliczności (takich, jak wiek drzewostanu, czas trwania gradacji i jej faza, dotychczasowy ubytek masy igliwia w koronach, dynamika liczebności populacji i innych).
7. W związku z koniecznością ograniczania liczebności owadów doskonałych chrabaszczy (*Melolontha* spp.) zabiegi sprzętem agrolotniczym można wykonać, stosując Mospilan 20 SP w dawce 0,4 kg/ha, po uprzednim uzyskaniu zgody MRiRW na jednorazowe zastosowanie środka ochrony roślin.

